

МИЛУТИН Ж. ПАВЛОВ

НИКАДА ТЕ ВИШЕ ВИДЕТИ НЕЋУ

*Има, иако, неких слика,
јаве ти се у сећању.
За собом њовуку ехо гдекоје речи
да те њодсеје колико јеси
а колико ниси самоџан био
њред сојсџивеном сенком.*

Дођу дани осаме, престигну те у животној збрци, у саплетеној журби за нечим што ни сам не знаш шта је и чему служи, збуне ти сенку на зиду спрам блештавог сјаја и не дају мислима да теку ка мору плавог заборава. Лете промисли као пегаве ласте у памети Александра Ивкова, варошког адвоката који као бранитељ заступа живе и повлашћено мртве кривотворитеље замршене стварности. Има Александар и бележницу са укњиженим именима и презименима преступника с пуном приповедном хроником шта су, кад и коме су икад, све до сирово педантних фалсификата и којекаквих подвала... Уме он да лавиринтира речима. Неки кажу да нико боље од њега не уме апотекарски одвагати, у милиграм речи сужене реченице, криминалну сподобу, пред белим рукавицама судијски кочоперних мускетара. Чувено је разазнат. О његовим тирадама, о правним смуцалицама, нашироко се приповеда по тесним и широко скројеним сокацима равничарских срезова. Приликом процеса уочава и најситнију смицалицу, мудро је уклања, нема флека у његовим правним спекулама. Његов доскок правне мере бриљантно јесте јасан, како се у народу каже: *њрема свецу и џројар.*

Као војном редову у Карловцу, сазнавши да је Александар страсвени читач књига, генерал Мартин Костовић му је сатириконски

казао како Андрић лаконски, пешачким фигурама, обара топове и коње с копита на друштвеној шаховској табли а да Крлежа кокетира са дамама, краљевима и црвеним принчевима као вешт лауфер.

– Друже генерале, ја не учествујем у трачевима бешчасћа – одбрусио је генералу.

Дакле, шта рећи, осим да је имао петљу.

Да, био је ваљан и марљиво уредан ђак школске лектире. Посебно је уживао у ишчитавању Гогољевог романа *Мртве душе* и нико као он није умео адвокатски приповедати о Црњанском, Бањањанима и Русији. Када изрекне, нема да се дорекне.

Зар Андрићева нетренка није застајала пред вазда паклено отвореним вратима збиље, зарад минулог дипломатског хазарда у Берлину? Биће истина да се у нечијим главама збива сеобни карамбол. Вукла се некаква слутна врелина, као свилена пертла, можданом вијугом војног кадровика Александра Ивкова. Не залазимо ли то у олаки заборав како су ти исти црвеноперци, попут његовог, на фронту, загубљеног оца, крилатили по модрим шумама каменитих планина и крвно гацали блатном лавиринтијом ровова грађанског рата у Шпанији. Бива истина како се у нечијим главама промишљају иронично деобни баланси. Коначно, да ли је то ђаво генералски костимиран искушавао безначајно нумерисаног митраљесца? Мефистофелски обесно се ритнуо копитом коњ у Александровој глави.

Рано је уочио да ваља штитити ближње, ма колико они били удаљени од његове сенке, тако што ће пажљиво ослушнути сплетке о себи самом и на те интриге одговорати промишљено мудрим гестовима. Опажаји су му били лековити.

– Нема онога који није некеме или нечему служио – говорио је деда Војислав.

Дакле, сви смо ми, мање или више, грешне душе. Отуда и сплетке ваља усправно подносити и то подношење не скривати пред гомилом лажљивих и лицемерних.

– Прашта се оним лицима чији образи умеју јавним црвенилом понети стид учињенога греха – ко зна по којим пут, изнова, јавља се реченично јасан и сапет деда Војислав.

Ко зна у чијој се свемирској глави све те наше телесне честице збивају и срљају саплетене ратовима којекаквим насилним подвалама, занете бучним марифетлуцима експлозивних карневалија; помислио је Александар Ивков загледан у рочиште сопственог сновхвата без коначне пресуде.

Да Александар Ивков није човек од правничког заната, можда би био глумац акутно запаљиве реторике код изигравања Максимилијана Робеспјера илити, рецимо, Дантона, чију је крилату ре-

ченицу почесто цитирао: *Смелосїї, смелосїї и још јеганїїуїї, смелосїї*. А у крајњем исходу, да му се хтело којим случајем, могао би бити и писац острашћених трилер прича. Ипак, сматрао је да иза Агате Кристи нема смисла увлачити конач у иглену ушицу кримногеног шнајдераја.

Уме Александар живети у речитим сликама које га спадајају у крилатим јатима, шпартају пред очима као небеским сводом ждралови. Чини му се да више живи затечен у сликама него што га саме слике фарбају животом. И прођу тамо неке године, и слика минулог времена осенчи се на кућном забату сећања и севну детаљи у бојама и гестама нечијег лица, с којим, изнова, мора још о којечему поразговарати.

Нема нам живота без живљења слика. И сами се, временом, осипамо разасути по туђим успоменама. Много тога је већ зашло с ону страну света. И ко то каже да историје неће бити?! Увек ће је бити. Она је испред наше комедијантски збуњене фаце, јер сам живот јесте непредвидиво фацирано чудо над чудима.

Не воли Александар дангубу пред надошлом сликом, али слика га вуче за рукав да му пришапне недоречено. Јесте, наше истине се недоречено, као сламке незаборавног спаса, вртложно врте у потопу времена, а слике с којима се суочавају наше сенке на зиду осенчене збиље само нам говоре колико смо присутни у заглушујућем трачу не само војног бешчашћа.

Тумара Александар Ивков по стопама минулих трагова, загледан у снегове који су већ изодавна пресељени у сивило кишних бујица.

У воденом огледалу успомена завртела се урамљена фотографија на којој тетка Мара држи у наручју његовог сина, украј кућне капије је и бака Ленка, забрађена цицаном марамом и деда Војислав с накривљеним шеширом, испраћају га у војнике. Зажутела му је пред очима касарна и дашчано мрка стражара оживљене униформе у сећању отаџбине коју више нема, осим голог штива чија слова разлиставају дангубе на бувљаку историјских архивалија. И како време одмиче, слике су живље и печатно јасније у обрисима. Јавља му се, маштом осветљена, сала Дома културе завичајне вароши и регрутни комисијанти. Шетају њега и осталу мушку млађарију по сали, жигошу их картонски и размеравају којекаквим мерним справама. Шацују војну шифру под којом би га могли сврстати, рубрицирано и печатно. Желео је да то буде морнарица, а тутнули му прашинерију. Фазанска пешадија, у тоталу... Профилно и анфасно да табана док му се не расцвоњају ђонови чизама. Не баш угланцана слика позног лета у сећању.

Нема пуковније у квадратури Беча, Будимпеште, Темишвара и Београда где Ивкови нису солдатно салутирали стиснуто мушки пометени између рођења и смрти, салутно уклету. И књиге букварно тестаментирани у тој квадратури ћирилично су принтане уз тугованку Бранка Радичевића, заносног романтика: *Лисје жујии веће њо дрвећу, лисје жујии доле веће њага, зеленоја више ја никада видеји нећу...* Веје лишће и засипа даљину пејзажа уснулих багремових шума, украј пруге којом се тегле теретни вагони ка сивој сумаглици у којој су слутни звоници црквених торњева.

Прадеда Исаило Ивков, фотографски уловљен са неком фрајлицом, униформно сапет, украј фијакера у Бечу. Кафено осенчен његов брат од стрица Никола, солдатски усликан, на железничкој станици у Будимпешти. Анфасно, некако укочен, зидно урамљен, да траје као солдатски подсетник, у опегљано утегнутом шињелу, деда Војислав, снимак датиран у Темишвару, три дана уочи Великог рата. Има их, богме, еполетно усликаних, и по касарнама Русије. И, ено га, некако скрајнуто одложен, профил очевине са накривљеном титовком у Београду, пре стремкнутог живота на барутној фајронт линији Сремског фронта. У том, рекло би се, албумском збиру зидних рамова и он је уприличен, без митраљеза.

Питао је унук Александар давно, још док је дететом био, деку Војислава, загледао у бело расцветали шљивик:

– Шта би то могла бити туга?

– Да остариш, синак мој, а да немаш ничег лепог у сећању – одговорила је фамилијарно блиска старина.

Не баш ситна интрига у клоквијади животног циркуса шарених мађионичарских трикова, усред униформисане буке лицемерних и грамзиво умишљених сплеткара.

*

Лето мирише на блиску јесен узрелих дуња. Жуте пеге у воћњаку. Дивљи кестен украј куће, олаким падом, очас се укотрља у прамен сасушене траве. У прозорском окну махне, омамљен ваздухом оцвалих ружа, опали лист. Ковертирано лето, у измицању спарних дана, отворено се бели на столу са печатом *џозива за војску*, уз напомену Среске војне управе да се возна карта, уз важећу пошиљку, може већ, колико сутра, подићи на службеном шалтеру Варошке куће, војни сектор.

На искошеном зидном огледалу, попут легитимисаног профила, лик Александра Ивкова, тек дипломираног правника, означеног регрута – тамо неког пешадијског пука. Фаца, која предосећа

да ће опслуживати митраљез на војном полигону, десет километара иза Карловца.

У радијској кутији комешале су се вести о захтевима побуњених студената у Београду да се из државне апаратуре Јосипа Броза Тита смакну лажни марксисти и да се фалсификати замене поштеним и часним неимарима за радничка права и зачету самоуправу. Речју, најављује се крај, по преком поступку, црвене буржоазије и њених душебрижника. Војне еполете Варшавског пакта расељавају улице Прага тенковима. На насловној страни *Политике* смакнуто збуњени Александар Дубчек маше некаквим папирима. Говори се да ће му Руси, иза свргавања, утешно надоместити некакво амбасадорско место... (Није се случајно, иза тенковског претреса, Дубчек нашао у Анкари.)

– Совјети никоме нису остали дужни, па неће ни њему с обзиром на обзир да се он из Москве уселио у Праг – говорио је ражаловани официр из суседства, у поверењу, полушапатом, деди Војиславу са уста на ушну шкољку.

– Ја њему верујем оно што ми каже, он је за казано робијао на Голом отоку. Официрска каријера остала му на камену за сва времена да је спирају вечито слане и горке воде Јадранског мора. Није он дозволио да му ико ђоном згази част официрске речи – ту *часношћ* нагласно би изговорио стари војнички курјак Војислав.

Чехословачка ври осенчена самоспаљеном побуном Јана Палаха. Глава у огледалу пуна је тих врцаво изукрштаних вертикала са смутним питањима: где би могли бити, у тој конгломерији, јасни игракази? У регрутном огледалу светлуца телесни тотал који ће у виду кишне капи потопити, колико сутра, сивомаслинасти униформни штоф. Шта ћеш, такав му је мушки штеп, задат од оца који је у крвавом пегавцу ратне тифусерије остао костима загубљен на Сремском фронту. О том и таквом телесном фајрону постоји и акт с печатом Црвеног крста, уз верификовани датум Женеве, да је тај исти његов отац Јован Ивков за сва времена убележен као пали борац у тесној жртвеној капији Другог светског рата.

Лута помраком Александрових мисли светлуцави фењер Јана Палаха, човека који се полио бензином и креснувши палидрвцем зашао у хронику историје. Палахова сенка никада се више неће оцртати на зиду *Пекаре код Пирца* у Прагу да оком умије узаврелу векну хлеба, хлеба мирисног од мамне мешавине пшеничног и кукурузног брашна. Многа се покајања гнезде у његовој души. Зар ће ико икада сабрати географски флекаве умбре изгинулих у различитим ратовима?! Колико ли је само његових фамилијарних презимена загубљено нигдином? Јављају му се, снохватно, духови велеградских авенија, који нагађају кућне адресе. Ничег нема,

осим очајно мирисних чајева, давно обраног ливадског биља. (А тек колико је тих сабласних топонима, душевно разасутих, по васце-лој светини овога глобуса? И заиста, да ли нам је суђено да живимо потоп изгинулих. Размишљају ли командоси етикетираних идеологија о гробовима, о хумкама над којима се вијори украсни заставни декор, платнени декор њихове погрешно и накарадно скројене грамзивости?!) Многа питања испаравају у облачна небеса, нестају над лабораторијама фосфорно уприличених муња – чији ће и он бити митраљецац за ко зна чију блесаво уприличену конфету крвавог банкета. Тргуно га је из дремежа пепео Јана Палаха.

Загледа фотографије уденуте у доњи део рама зидног огледала. Лево, у куту, црнобели се он, некако голуждрав, на очевом колону, чијих се пругастих панталона нити мрких обрва не сећа, као да га рукав очеве беле кошуље никада и није придржавао. У самом средишту је деда Војислав, усликан, опет, црнобело, са његовим оцем Јованом у наручју још кад је дететом у пеленама био и сасвим, у левом куту, црнобели он, Александар Ивков са седмомесечним синном, у карираној кошуљици, пригрљеним обема шакама, изнад главе. Три, црнобело, усликана сина, у рубном подножју зидног огледала, судбински усликана са очевима на небеском обрису стакла прикованог уза зид у собној квадратури деде Војислава, чији се рукописни отисак палца десне шаке никада не може и неће заборавити. Наравно, и то људско *никада* ограничено је временским трајањем.

Испразнио је картонску кутију давно купљених ципела за двадесет четврти рођендан, као даровницу баба Ленке... Одлажући акта из кутије са тлоцртом паорске куће Ивкових, међ чијим зидовима се догодило и његово прво момачко бријање, уз чашицу ракије чији жежени гутљај се и данас, у загрцнутом животу, памти. Опет, сетио се над тим одложеним актима и венчања када је Данку страшно пољубио пред бркатим матичарем и голобрадим кумом потписујући своје презиме уз њено име на белини венчаног листа. Убацио је у картонску кутију шест марамица, везених Данкином руком, сапун и четкицу са жилетном машиницом за бријање уз лимено урамљено огледалце на чијој се полеђини осмехивала блондина Мерилин Монро, чији је лик носио у малом мозгу са веселим секвенцама њеног филма *Неки њо воле вруће*.

Ах, тај Холивуд давно распаковане младости пре првих параграфа правног факултета у Београду. Колико је обожавао Мерилину толико није волео китњасто накинђуреног британског фелдмаршала Бернарда Ло Монтгомерија. По дединој линији више је нагињао сукњама и женској постељини чипкастих јастучница него бронзаним коњима у чијим седлима су се шепурили генералисимуси са тупо уздигнутим сабљама.

Уз флашицу колоњске воде, за после бријања, ставио је тебет гаће, три наранце, теглицу цепаних вишања и усну хармонику за гдекоју ноту пре лаке ноћи у касарни. Није лако одзвиздати војни рок, још ако уз венчану жену имаш и сина...

Вечера уочи војног путовања била је тиха. Матер Ангелина је плакала, није јој било до вечере. Очух Велимир, очаран винским малиганима, певао је *Тамо далеко где цвети лимун жути*, говорећи међурефренски како је он мишићно потезао као артиљерац, у рату, топовске гранате и да су за њега све те ватрене линије биле и остале мачији кашаљ који не вреди ни помињати. Бака Ленка се крстила, молитвено загладана у икону кућног патрона, а из позлаћеног рама, некако одсутно и сентиментално, смејуљио се Свети Никола. У полугласним мислима тихе молитве издвајале су се речи да јој божија рука из тих маневарских ровова врати унука Александра здравог и читавог кући, његовој венчаној женици Данки и тек рођеном сину за укрштену љубав оца и матере.

– Важно је да рата не буде, ако се не дао Бог, и збуде, никад не знаш где се коме можеш унакрсно затећи... Е, немој бити радознао... Колико потезеш толико ћеш и растегнут бити, радознали увек награбуси, уздај се у своју памет и не жури, ако страх претресао ниси, и мимоиђи метком ближњег, осим ако већ не мораш, ти знај шта ћеш и коме ћеш, ако измакне и ти се одмакни... – уздахнуо је деда Војислав дубоко, као да ништа ни казао није и ударио шаком о астал. Као домаћин вечере држао се кочоперно, иако му се осмех грчио у налетном жигању тешке болести која га је снашла да и ноћу, с тешком муком, прилази јаслама празне штале и рида за коњским гривама чију је ждребад тимарио заоран браздама одбеглих њива.

А венчана Данка, као матер божија, држала је у наручју сина Александра Ивкова. Узидао је сва своја ребра у ту слику, уз тај бели столњак и порцеланске тањире, уочи огртања шињела са војеним еполетама, орочено. А у Данкином оку синула је слана, као росна кап на влатима траве, суза на образу, и закотрљано се нашла у влатало заређаним стиховима: *Ко је срце у ње дивно...* Пробудило се у њему око неког далеког Леонарда који је с душевним дивљењем учртавао, дубоко у мислима својим, лик венчане жене са сином у наручју. И, неко, сиво дугме закопчало му се у грлу с крагном, некакве, сапето тесне мушке кошуље.

– Боже, како су усложено сликовити наши животи – помислио је регрут Александар Ивков, кога ће, за који дан, иза војне заклетве отаџбини, узјачати митраљез са гривастом гвожђуријом барутног реденика.

Широко лишће орахових грана засипа прозорска окна. У тишини, као да се чује, шум лета, у одласку, остављајући иза себе пртљаг узрелих кестенова да не самују стазе украј кућа широког сокака.

– Да сам, којим случајем, хитријег здравља као што нисам, очас бих ја распалио прангијом о зид... Нека се зна ко има унука регрута војеног. А ја, ни за плуг раоника у пуном забацивању земље нисам, изгорела ми шака замахом над браздом узоране њиве у сејању јечма, ех – опет је длан тихано ударио о астал – нећу се, ваљда, тек тако, стиснути у очима...?!

Испио је винску чашу, а онда је поклопио шаком ту исту чашу као да му је то последњи ризлинг испијен пред унуковим очима.

*

Јесен кишом зашла у штоф шињела. Маневар замагљеног свитања шири се загубљеним небесима. И касарна отежало жута у Карловцу, украј чије дашчане стражаре и жичане ограде тутње ноћни возови. Тегли се раштимована хармоника дана, који ће иза зорне кише забелети ињем. Ни секунда пуног круга сатне казальке није ружичаста иако се Александру Ивкову привиђају ђинђуве узрелих трешања. Узјахан гвозденим митраљезом маневрише отегнутом метражом блата, чији глиб ће за који сат, опет, зауздати мрак док крештави глас заставника узвикнуто најављује:

– Атомски удар здесна налево – а ти се снађи како знаш.

Војнику остаје поуздана логика да иза блатног маневра расплои митраљез до најситнијег детаља, очисти га и изнова склопи до наредног марша у трчећем кораку.

Александар замишља себе као коња заузданог гвожђуријом црног гланца у филму *Збогом оружје*, чији би сценариста, изнова, могао бити господин Хемингвеј, лично и прсно.

У касарни, иза ситних маневарских сати, уденула се у густој мрклини кишне јесени депеша, пријемно потписана руком дежурног официра, за војника Александра Ивкова:

За вјеки вјеков оићуићовао је деда Војислав, сахрана суиџра.

Луче, иза ноћи примљене депеше, зашло у данас.

– Све касни тачно и на време као и наши снегови у вејавици живота, бело – умео је казивати, старински загледан у казальке цепног сата, деда Војислав.

Остарелом војнику кућног прага није се дало да као Александар дедо постане официр живота, чијој сенци унук неће поднети рапорт о маневру одслуженог војног рока.

*

Захтевни рапорт хладан као кошава.

– Друже војниче, моје саучешће, није ти се дала лепа вест иза маневра и успешног митраљеског цакирања – одрезао је пуковник Паравина – као да нам и нема маневра без успутне смрти, такав нам читав живот. И да ти сада, овога трена, одобрим путовање...

– Оца се не сећам, та старина је урасла кућним прагом у моје детињство.

– Схватам, и више него што мислиш. Нећеш стићи. Укоп је већ, колико данас, иза поднева. Но, следећег месеца, добићеш који дан више... Елем, мога ћаћу, у партизанској униформи, уловили су четници, и ножем су га... Ђед ми чекићем у потиљак, отпловио реком Савом, од усташке руке. Матер су ми, забуном, стрелили партизани. Жандарм ђенерала Недића окачио ми даљу рођаку Смиљану о багрем у цветању... Колико ли смрти на тако тесном раскршћу...?! – упитно је уздахнуо главни официр пука у касарни крај чије жичане ограде су тутњали ноћни возови.

*

Снегови су били далеко и дубоко бели иза јануарског календара 1969. године.

У очима шибаним мећавом бело се ширила хумка Војислава Ивкова, рођеног 1899. године и отишлог са овога света 1968. године, без тихог певушења варошке песме уз чашу ризлинга у прочељу асталa гостинске собе:

*Па се сејим сјарих снова,
срећно доба, где си сад?
Шушћи, шушћи бајрем бели
својим цвећом увелим.*

И снег се сетном белином осмехнуо у очима унука Војислава Ивкова. Забелела је, засута вртложним снегом, и његова сивомаслинаста униформа са митраљески нажуљаном еполетом десног рамена. Стајао је дуго, заређан муњевитим сликама детињства са очевим ликом, учртаним у памети, по дедином опису, у крај хумке тесно скројеног живота за раскршће којем нема краја на дугмету војничког шињела.

Пред Александровим очима севнула је и фотографија, урамљено широка, у крај иконе кућног зида, између голубије хекланих завеса. На снимку су, црнобело, усликана лица пред капијом, иза

чијих натрулих дасака се тегли авлија. Тетка Мара, у наручју држи његовог сина. Испраћају регрута кућне адресе.

И на црнобелом снимку слути се измак лета у крошњи багрема, уз речи зашле, опет, у сећање:

– Е, мој Александре, никада те више, више видети нећу – шарао је мразним ваздухом дедин глас сличан телевизијском снимку првог корака на Месецу америчког астронаута Џона Глена.